

Dr. sc. Meldijana ARNAUT HASELJIĆ

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti

i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu

E-mail: ameldijana@hotmail.com

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497.6)"1991/1995" (093)

32:343.3:343.6:355.4(497.5:497.6)"1991/1995"

UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUHVAT – BOSNA I HERCEGOVINA U HRVATSKOM VELIKODRŽAVNOM PROJEKTU

Apstrakt: *Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY/MKSJ) podigao je Optužnicu protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića. Osobe protiv kojih je podignuta Optužnica terete se na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta) i na osnovu krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta) i to za zločine protiv čovječnosti: progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi; ubistvo; silovanje; deportacija; nehumana djela; nehumana djela (prisilno premještanje); nehumana djela (uslovi zatočenja); zatvaranje, kršenja zakona i običaja ratovanja: okrutno postupanje; okrutno postupanje (uslovi zatočenja); protivpravni fizički rad; bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom; uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju; pljačkanje javne i privatne imovine; protivpravni napad na civile (Mostar); protivpravno terorisanje civila (Mostar); okrutno postupanje (opsada Mostara), povrede Ženevskih konvencija: hotimično lišavanje života; nečovječno postupanje (seksualno zlostavljanje); protivpravna deportacija civila; protivpravno premještanje civila; protivpravno zatočenje civila; nečovječno postupanje; nečovječno postupanje (uslovi zatočenja); uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno; oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno. Suđenje je počelo 26. aprila 2006. godine.*

Presudom Pretresnog vijeća koja je izrečena 29. maja 2013. zaključeno je da je sukob između Hrvatske vojske/Hrvatskog vijeća obrane (HV/HVO) i Armije Republike Bosne i Hercegovine (ARBiH) bio međunarodnog karaktera. Činjenični dokazi su nedvosmisleno pokazali da su se snage HV borile zajedno sa pripadnicima HVO-a protiv ARBiH, a da je Republika Hrvatska vršila opću kontrolu nad oružanim snagama i civilnim vlastima Hrvatske Zajednice/Hrvatske Republike (HZ/HR) Herceg-Bosne. Vijeće je, također, utvrdilo da je postojao udruženi zločinački poduhvat (UZP) koji je za krajnji cilj imao uspostavljanje hrvatskog

entiteta, djelimično u granicama Hrvatske banovine iz 1939, kako bi se omogućilo ujedinjenje hrvatskog naroda. Krajnji cilj je bio pripajanje ovog područja teritoriji Republike Hrvatske u slučaju raspada Republike Bosne i Hercegovine (što je odgovaralo velikodržavnim pretenzijama), ili alternativno da ovo područje postane nezavisna država unutar Bosne i Hercegovine, tijesno povezana sa Hrvatskom. Već u decembru 1991. članovi rukovodstva HZ Herceg-Bosne (među kojima je Mate Boban, predsjednik HZ/HR Herceg-Bosne) i čelnici Hrvatske (među kojima je Franjo Tuđman, predsjednik Hrvatske) ocijenili su da je za ostvarivanje krajnjeg cilja uspostave hrvatskog entiteta neophodno promijeniti nacionalni sastav stanovništva na područjima za koje se računalo da trebaju ući u njegova sastav. Učesnici UZP-a znali su da je ostvarivanje ovog cilja podrazumijeva uklanjanje bošnjačkog stanovništva sa područja tzv. Herceg-Bosne i da je u suprotnosti sa mirovnim pregovorima koji su se vodili u Ženevi. Brojni zločini koje su izvršeni od januara 1993. do aprila 1994. ukazuju na očevidan obrazac ponašanja gdje je izvršenje zločina bilo ishod plana koji su pripremili učesnici u UZP-u. Pretresno vijeće je utvrdilo da su sve osobe na koje se odnosi Optužnica značajno doprinijele realizaciji UZP-u i da iz njihovog doprinosa proizlazi da su posjedovali namjeru ostvarenja zajedničkog zločinačkog cilja.

Nakon razmatranja Žalbi koje su uložili Tužiteljstvo i odbrana osuđenih, Žalbena Vijeće ICTY-a je 29. novembra 2017. donijelo pravosnažnu Presudu protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića, koje je proglasio odgovornim za udruženi zločinački poduhvat u Bosni i Hercegovini. Ovom drugostepenom presudom potvrđene su osude koje je izreklo Pretresno vijeće ICTY u maju 2013. Pored učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu Žalbena vijeće je potvrdilo odgovornost za počinjena ubistva, progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, deportacije, protivpravno zatočenje civila, prisilni rad, nečovječna djela, nečovječno postupanje, protivpravno i bezobzirno uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju, protupravne napade na civile i protupravno teroriziranje civila, te pojedinačno za silovanje i seksualno zlostavljanje. Presudom je potvrđeno da su učesnici iz Hrvatske u udruženom zločinačkom poduhvatu bili Franjo Tuđman, Janko Bobetko i Gojko Šušak. Iz prezentiranih dokaza zaključeno je da su rukovodioci HZ/RHB, uključujući Matu Bobana, i rukovodioci Republike Hrvatske, uključujući Franju Tuđmana, u decembru 1991. ocijenili da je za dugoročno ostvarenje političkog cilja kako bi se omogućilo ujedinjenje hrvatskog naroda, a koji podrazumijeva uspostavljanje hrvatskog entiteta u granicama Banovine Hrvatske iz 1939. godine, neophodno izvršiti "etničko čišćenje" na teritorijama za koje se tvrdilo da pripadaju HZ/RHB. Dokazi potvrđuju da je za potrebe ostvarivanja političkog cilja uspostavljen udruženi zločinački poduhvat. U tom kontekstu utvrđeno je da se Franjo Tuđman zalagao za podjelu Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije i to na način da se dio Bosne i Hercegovine pripoji Hrvatskoj ili, ako to ne bude moguće, uspostavljanjem autonomne hrvatske teritorije koja bi

bila usko povezana s Hrvatskom. Prlić, Stojić, Praljak, Petković, Ćorić, i Pušić po pravosnažnoj Presudi osuđeni su za zločine protiv čovječnosti, kršenja zakona ili običaja ratovanja i teške povrede Ženevskih konvencija, konkretno za ubistvo, hotimično lišavanje života, progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, deportaciju, protivpravno zatočenje civila, prisilni rad, nečovječna djela, nečovječno postupanje, protivpravno i bezobzirno uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, pljačkanje i oduzimanje javne i privatne imovine po osnovu treće kategorije odgovornosti za učešće u UZP-u uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namjenjenim religiji ili obrazovanju, protivpravne napade na civile i protivpravno terorisanje civila. Osim toga, Prlić, Stojić, Petković i Ćorić osuđeni su i za silovanje, nečovječno postupanje (seksualno zlostavljanje). Ćorić je dodatno osuđen za više zločina za koje snosi odgovornost kao nadređeni.

Ključne riječi: *Udruženi zločinački poduhvat, velikodržavni projekt, zločini protiv čovječnosti, kršenje zakona i običaja ratovanja, Ženevske konvencije, progoni, deportacije, nehumana djela.*

JOINT CRIMINAL ENTERPRISE - BOSNIA AND HERZEGOVINA IN CROATIA'S GREAT STATE PROJECT

Abstract: *The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY / ICTY) has indicted Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić and Berislav Pušić. Indictees are charged with individual criminal responsibility (Article 7 (1) of the Statute) and criminal responsibility of a superior (Article 7 (3) of the Statute) for crimes against humanity: persecution on political, racial and religious grounds; killing; rape; deportation; inhumane acts; inhumane acts (forcible transfer); inhumane acts (conditions of detention); imprisonment, violations of the laws or customs of war: cruel treatment; cruel treatment (conditions of detention); illegal physical labor; reckless destruction of towns, settlements or villages, or devastation not justified by military necessity; destruction or willful damage to institutions dedicated to religion or education; looting of public and private property; unlawful attack on civilians (Mostar); unlawful terrorism of civilians (Mostar); cruel treatment (siege of Mostar), violations of the Geneva Conventions: willful deprivation of life; inhuman treatment (sexual abuse); unlawful deportation of civilians; illegal transfer of civilians; unlawful detention of civilians; inhuman treatment; inhuman treatment (conditions of detention); destruction of large-scale property that is not justified by military necessity, and was carried out illegally and recklessly; confiscation of property that is not justified by military necessity, and was performed illegally and ruthlessly. The trial began on April 26, 2006.*

The Trial Chamber's judgment of 29 May 2013 concluded that the conflict between the Croatian Army / Croatian Defense Council (HV / HVO) and the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina (ARBiH) was of an international character. The factual evidence unequivocally showed that HV forces fought together with HVO members against ARBiH, and that the Republic of Croatia exercised general control over the armed forces and civilian authorities of the Croatian Community/ Croatian Republic (HZ/HR) of Herceg-Bosna. The Council also found that there was a joint criminal enterprise (JCE) with the ultimate goal of establishing a Croatian entity, partly within the 1939 Croatian Banovina, to enable the unification of the Croatian people. The ultimate goal was the annexation of this area to the territory of the Republic of Croatia in case of disintegration of the Republic of Bosnia and Herzegovina (which corresponded to great state claims), or alternatively to make this area an independent state within Bosnia and Herzegovina, closely connected with Croatia. As early as December 1991, members of the HZ Herceg-Bosna leadership (including Mate Boban, president of HZ/HR Herceg-Bosna) and Croatian leaders (including Franjo Tuđman, president of Croatia) assessed that in order to achieve the ultimate goal of establishing a Croatian entity it is necessary to change the national composition of the population in the areas that were calculated to be part of it. JCE participants knew that achieving this goal means removing the Bosniak population from the area of the so-called Herceg-Bosna and that it is in contradiction with the peace negotiations that were held in Geneva. Numerous crimes committed from January 1993 to April 1994 indicate an obvious pattern of behavior where the commission of a crime was the outcome of a plan prepared by JCE participants. The Trial Chamber found that all persons covered by the Indictment made a significant contribution to the implementation of the JCE and that their contribution indicated that they had the intent to pursue a common criminal purpose.

Following consideration of the Appeals filed by the Prosecution and the Defense of the Convicts, the ICTY Appeals Chamber issued a final Judgment on 29 November 2017 against Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić and Berislav Pušić, declaring them liable for the joint criminal enterprise in Bosnia and Herzegovina. This appellate judgment upheld the convictions handed down by the ICTY Trial Chamber in May 2013. In addition to participating in a joint criminal enterprise, the Appeals Chamber upheld responsibility for killings, persecution on political, racial and religious grounds, deportations, unlawful detention of civilians, forced labor, inhumane acts, inhumane treatment, unlawful and wanton destruction of large-scale property not justified by military necessity, destruction or willful damage to institutions dedicated to religion or education, unlawful attacks on civilians and unlawful terrorism of civilians, and individually for rape and sexual abuse. The verdict confirmed that the participants from Croatia in the joint criminal enterprise were Franjo Tuđman, Janko Bobetko and Gojko Šušak. From the presented evidence it was concluded that the leaders of HZ/RHB, including Mato Boban, and the leaders of the Republic of Croatia, including Franjo Tuđman, in December 1991

assessed that the long-term political goal was to achieve the unification of the Croatian people entities, within the borders of the Banovina of Croatia from 1939, it is necessary to carry out “ethnic cleansing” in the territories that were claimed to belong to the HZ/RHB. Evidence confirms that a joint criminal enterprise has been established to achieve the political goal. In this context, it was established that Franjo Tuđman advocated the division of Bosnia and Herzegovina between Croatia and Serbia by annexing part of Bosnia and Herzegovina to Croatia or, if this was not possible, by establishing an autonomous Croatian territory that would be closely connected with Croatia. Prlić, Stojić, Praljak, Petković, Čorić, and Pušić were convicted of crimes against humanity, violations of the laws or customs of war and grave breaches of the Geneva Conventions, specifically murder, willful deprivation of life, persecution on political, racial and religious grounds, deportation, unlawful detention of civilians, forced labor, inhumane acts, inhuman treatment, unlawful and wanton destruction of large-scale property not justified by military necessity, looting and confiscation of public and private property under the third category of liability for participation in JCE destruction or intentional infliction damage to institutions dedicated to religion or education, unlawful attacks on civilians and unlawful terrorism of civilians. In addition, Prlić, Stojić, Petković and Čorić were convicted of rape and inhuman treatment (sexual abuse). Čorić was additionally convicted for several crimes for which he is responsible as a superior.

Key words: *Joint criminal enterprise, great-state project, crimes against humanity, violation of the laws or customs of war, Geneva Conventions, persecutions, deportations, inhumane acts.*

Uvod

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju 4. marta 2004. podigao je Optužnicu protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića. Optužnica je objelodanjena 2. aprila 2004. godine, a izmijenjena 16. novembra 2005. Operativna Optužnica po kojoj je vršeno procesuiranje u ovom predmetu podignuta je 11. juna 2008. godine. Navedena šestorka optužena je za sve vidove odgovornosti predviđene članom 7.1 Statuta (uključujući i počinjenje zločina putem učestvovanja u udruženom zločinačkom poduhvatu), kao i za odgovornost nadređenog shodno članu 7.3 Statuta. U operativnoj Optužnici u Predmetu *Prlić i dr.* navodi se da su kriminalni događaji, i konkretno udruženi zločinački poduhvat (UZP), započeli 18. novembra 1991. godine kada je proglašena Hrvatska zajednica Herceg-Bosna (HZHB).¹

¹ Odlukom koju je potpisao Mate Boban, predsjednik HZHB, uspostavljena je HZHB koju su “predstavnici hrvatskog naroda” formirali “kao političku, kulturnu, ekonomsku i teritorijalnu cjelinu (Područja)”. ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr.*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013. (u daljem

Presudom Pretresnog vijeća utvrđeno je “da su već u decembru 1991. članovi rukovodstva Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (među kojima je Mate Boban, predsjednik Hrvatske zajednice, a potom Hrvatske Republike Herceg-Bosne) i čelnici Hrvatske (među kojima je Franjo Tuđman, predsjednik Hrvatske) ocijenili da je za ostvarivanje krajnjeg cilja, to jest za uspostavljanje hrvatskog entiteta (...) neophodno promijeniti nacionalni sastav stanovništva na teritorijama za koje se tvrdilo da pripadaju Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosni. U najmanju ruku od kraja oktobra 1992, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Milivoj Petković i Slobodan Praljak znali su da je ostvarivanje ovog cilja u suprotnosti sa mirovnim pregovorima koji su se vodili u Ženevi i da podrazumijeva premještanje muslimanskog stanovništva izvan teritorije Herceg-Bosne”². Iz predočenih dokaza može se zaključiti “da su, počev od sredine januara 1993. godine, čelnici HVO-a i neki hrvatski čelnici imali namjeru da učvrste kontrolu nad područjima na koja su polagali pravo i započnu etničko čišćenje datih područja kako bi ona postala većinski ili gotovo u cijelosti hrvatska”³. U ovu svrhu su počinjeni brojni zločini koji su bili ishod plana pripremljenog od strane učesnika udruženog zločinačkog poduhvata. Implementiranje doktrine UZP-a počelo je sredinom januara 1993, paralelno s iseljavanjem⁴ hrvatskog stanovništva iz srednje Bosne u Hercegovinu koje je izvedeno kako bi se ojačalo prisustvo Hrvata u tzv. Herceg-Bosni. U osmišljavanju i ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja učestvovali su: Franjo Tuđman, Gojko Šušak, Janko Bobetko, Mate Boban, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić i Berislav Pušić, koji su postigli međusobni dogovor o ciljevima i načinima realizacije.⁵ HVO i HV proveli su vojne operacije na područjima koja su smatrana hrvatskim primjenjujući očevidan obrazac ponašanja u izvršenju brojnih zločina počinjenih od januara 1993. do aprila 1994. Učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu obezbjeđivali su kadrove i koordinaciju za operacije na terenu, te uspostavili sistem protjerivanja bošnjačkog stanovništva koje je živjelo na teritoriji Herceg-Bosne putem iseljavanja i/ili zatočenja civila, ubistava i uništavanja imovine tokom napadâ, zlostavljanja i razaranja tokom operacija protjerivanja, zlostavljanja i loših uslova u zatočeništvu, putem opće i gotovo sistematske upotrebe zatočenika za obavljanje radova duž linije fronta, a ponekad i kao živog štita, putem ubistava i zlostavljanja do kojih je dolazilo tokom takvog prisilnog rada i putem iseljavanja zatočenika i njihovih porodica izvan teritorije Herceg-Bosne nakon puštanja na slobodu. Prilikom izvođenja vojnih operacija počinjeni su i drugi zločini koji nisu bili sastavni dio zajedničkog zločinačkog cilja, ali jesu predstavljali prirodnu i predvidljivu posljedicu njegovog provođenja, kao što je krađa, silovanja i seksualna zlostavljanja, ubistva počinjena tokom kampanje protjerivanja, ubistva uslijed loših uslova u zatočeništvu ili zlostavljanja

tekstu: ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*), tom II, paragraf 421.

2 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, *Podaci o predmetu*.

3 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, *Sažetak presude Pretresnog vijeća*.

4 Jedan dio stanovništva iseljen je dobrovoljno, „dok je druge HVO iselio uz primjenu sile”. ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, *Sažetak presude Pretresnog vijeća*.

5 *Isto*.

u zatočeničkim centrima, te rušenje džamija. Iz svih činjeničnih i pravnih zaključaka do kojih se došlo u postupku procesuiranja proizlazi da su organi, strukture i ljudstvo HVO-a korišteni u svrhu ostvarivanja različitih aspekata zajedničkog zločinačkog cilja.

Hrvatska zajednica/Republika Herceg-Bosna (HZ/RHB)

U Sarajevu je 18. augusta 1990. održana osnivačka skupština Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine (HDZBiH). Osnivačkoj skupštini prisustvovali su brojni zvaničnici iz Hrvatske,⁶ između ostalih i hrvatski premijer Josip Manolić, Gojko Šušak, ministar iseljeništva, Miljenko Žagar, glavni tajnik HDZ-a, te Davor Perinović koji je izabran za predsjednika HDZBiH.⁷ Predsjedništvo Izvršnog odbora HDZBiH na sjednici održanoj 16. septembra 1990. u Sarajevu imenovalo je Stjepana Kljuića (koji je ostao na toj dužnosti do februara 1992) za vršioca dužnosti predsjednika stranke umjesto Davora Perinovića.⁸ Na sjednici Predsjedništva HDZBiH održanoj 31. jula 1991. godine razmatran je plan o stvaranju regionalnih zajednica HDZBiH, što je i usvojeno na sjednici Glavnog odbora HDZBiH održanoj u Prozoru 6. augusta 1991.⁹ Predsjedništvo HDZBiH 23. augusta 1991. donijelo je odluku o organiziranju općinskih odbora u osam regija,¹⁰ što je predstavljalo preduvjet za “teritorijalno i političko ujedinjivanje bosanskohercegovačkih Hrvata”.¹¹ Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine je već 26. augusta 1991. proglasila „izvanredno stanje na teritoriju zbog srpske agresije, i povezivanje općinskih odbora HDZ-a u jedinstven sustav obrane”¹². Uslijedilo je formiranje Kriznog štaba HDZBiH 18. septembra 1991, na čijem čelu se nalazio Stjepan Kljuić.¹³ Krizni štab je bio zadužen za uspostavljanje Sistema odbrane hrvatskog stanovništva i organiziranje naoružavanja preko Hrvatske.¹⁴ U regionalnim zajednicama

6 “U statutima HDZ-a BiH iz 1993. i 1994. godine, opetovano se tvrdilo da je HDZ BiH dio HDZ-a iz Zagreba.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 409.

7 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 409.

8 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 410.

9 Sjednici je predsjedavao Mate Boban. ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom II, paragraf 413.

10 Među kojima je bila i Hercegovina u čijem se sastavu nalazilo 18 općina. ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, paragraf 414, tom II.

11 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 414.

12 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 415.

13 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 416.

14 Tužilaštvo ICTY u predmetu *Prlić i dr*: tvrdi da je “frakcija Boban-Kordić-Boras unutar HDZ-a BiH bila ogranak HDZ-a Hrvatske i da su civilni i vojni ogranak HVO-a bili samo produžena ruka vlade i vojske Hrvatske. Kao čelnik HDZ-a, Tuđman je birao predsjednike HDZ-a u Bosni i kontrolisao njihove odluke. Navodi se da je on birao i članove vlade Herceg-Bosne, kao i prvog čovjeka njene vojske, s kojim se redovno sastajao. Tvrdi se, dakle, da je Tuđman u potpunosti kontrolisao njen politički i vojni aparat. Tokom čitavog predmetnog perioda, kadrovski sastav zapovjedništva HVO-a osiguravao se iz redova viših oficira HV-a. S druge strane, u ratu u kojem su se sukobili bosanski Hrvati i Muslimani, kako se navodi, angažovale su se i sama Hrvatska i HV, kako indirektno, u vidu logističke i materijalne pomoći, tako i direktno na terenu”. ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, *Izdvojeno i djelimično suprotno mišljenje sudije Jean-Claudea Antonettija, predsjedavajućeg Vijeća*, tom VI.

Hercegovačkoj, Posavskoj i Travničkoj, također su osnovani krizni štabovi koji su trebali preuzeti funkciju lokalnih vlasti u okviru općina koje su se nalazile u sastavu regionalne zajednice.¹⁵ U Grudama je 12. novembra 1991. održana sjednica kriznih štabova Hercegovačke i Travničke regionalne zajednice HDZBiH kada je dogovoreno njihovo ujedinjenje u entitet Herceg-Bosna.¹⁶ Sjednici su predsjedavali Mate Boban, potpredsjednik HDZBiH, i Dario Kordić, predsjednik Kriznog štaba Travničke zajednice. Tom prilikom usvojeni su Zaključci da “nakon sastanaka održanih 13. i 20. juna 1991. u Zagrebu, 15. oktobra 1991. u Grudama, 21. oktobra 1991. u Busovači i 12. novembra 1991. u Grudama, hrvatski narod, provođenjem aktivne politike, treba realizirati ‘vjekovni san’ tj. stvaranje hrvatske države”¹⁷. Odlukom o uspostavi HZHB donesenom 18. novembra 1991. utemeljeno je i Predsjedništvo HZHB kao vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo.¹⁸ Hrvatska zajednica Herceg-Bosna u svom sastavu imala je 30 općina s Mostarom kao glavnim gradom.¹⁹ Vlada Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine 23. novembra 1991. proglasila je HZHB nezakonitom institucijom, što je potvrđeno odlukom Ustavnog suda donesenom 14. septembra 1992.²⁰ Na sastanku održanom 27. decembra 1991. u Zagrebu Franjo Tuđman iznio je stav kojim se podržava uspostavljanje „Banovine Hrvatske”²¹ i izjavio da je vrijeme da se okupi “hrvatsko nacionalno biće u maksimalno mogućim granicama”.²² Uslijedio je sastanak u Livnu, 9. februara 1992, kojem je prisustvovalo rukovodstvo HDZ-a Hrvatske i HDZ-a Bosne i Hercegovine gdje je pokrenuto pitanje ujedinjenja svih Hrvata Bosne i Hercegovine s Hrvatskom.²³ Da bi se mogli ostvariti postavljeni ciljevi, na mjesto predsjednika HDZBiH postavljen je Dario Kordić koji je bio politički blizak Mati Bobanu. U Zagrebu je 3. marta 1992. održan sastanak kome su prisustvovali Franjo Tuđman i Gojko Šušak, Janko Bobetko, Ivan Čermak, Ivan Milas, kao i delegacija koju su, između ostalih, sačinjavali Perković, Čalović, Munivrana, Adanić, Mijatović i dr. Miomir Žužul. Na sastanku je Tuđman izjavio da će izdati naređenje o formiranju zapovjedništva, a Gojko Šušak je istakao da je poslao oružje, te da pukovnik Mikulić dnevno izvještava njega i generale Bobetka i Rosu o aktivnostima u svakoj općini.²⁴

15 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 416.

16 *Isto*.

17 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 419.

18 “Pored zakonodavnih ovlaštenja, Predsjedništvo je prema Izmijenjenoj i dopunjenoj odluci od 3. jula 1992. imalo određene izvršne funkcije, kao što je ovlaštenje da imenuje i opoziva tijela upravne i izvršne vlasti HZ HB.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragrafi 500 i 502.

19 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr* bid, tom I, paragraf 425.

20 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 426.

21 “HZ HB je definisana kao hrvatski entitet kojim se štite prava Hrvata, brane ‘hrvatske etničke i povijesne’ teritorije u Bosni i Hercegovini, u smislu teritorijalnih okvira bivše Banovine Hrvatske. U njen sastav je ušlo 30 opština, a glavni grad bio je Mostar. Pored toga, Vijeće napominje da su se – kao što pokazuju brojni dokazi – Franjo Tuđman, Slobodan Praljak i osnivači HZ HB, među kojima i Mate Boban, stalno pozivali na Banovinu Hrvatsku iz 1939. godine kao na istorijsku referencu za rad na teritorijalnom ujedinjenju hrvatskog naroda.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom IV, paragraf 14.

22 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 428.

23 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 429.

24 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, *Izdvojeno i djelimično suprotno mišljenje sudije Jean-Claudea*

Usljedio je sastanak održan 20. aprila 1992. s međunarodnim zvaničnicima na kojem je Tuđman izjavio “da ga Hrvati iz Bosne i Hercegovine mole da se ne odrekne teritorija koje su prije Drugog svjetskog rata pripadale Hrvatskoj, odnosno da se ne odrekne teritorija u Bosni i hrvatskog stanovništva Bosne i Hercegovine”²⁵. Na sastanku održanom 17. septembra 1992, kojem su prisustvovali Hrvati iz Republike Bosne i Hercegovine, Tuđman je izjavio da je Hrvatska zajedno s HVO-om branila Hercegovinu kako bi se tamo uspostavila hrvatska vlast, te naglasio da ta vlast treba i da se održi uz jedinstvo vojne organizacije i političke vlasti.²⁶ U Predsjedničkim dvorima u Zagrebu na sastanku održanom 26. septembra 1992. godine, kome su prisustvovali Stjepan Mesić, Slobodan Praljak, Gojko Šušak, Hrvoje Šarinić i Josip Lucić, Franjo Tuđman je informirao da je Panić u Ujedinjenim nacijama iznio podatak da “Hrvatska u Bosni i Hercegovini ima 30.000 regularnih i 10.000 neregularnih vojnika i insistirao je na neophodnosti vojne saradnje s Muslimanima da bi Hrvati mogli braniti svoje pozicije”²⁷. Usljerala je odluka Vijeća sigurnosti UN-a, donesena 16. novembra 1992. godine, da neće priznati nijedan unilateralno proglašen entitet koji narušava teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine.²⁸ Uprkos odlukama Vijeća sigurnosti i Ustavnog suda Republike Bosne i Hercegovine 28. augusta 1993. uspostavljen je Zastupnički dom koji je istog dana donio Odluku o uspostavi Hrvatske Republike Herceg-Bosna.²⁹

Planovi o dijeljenju Bosne i Hercegovine

Osvajačke teritorijalne pretenzije prema Bosni i Hercegovini ponovo su otvoreno ispoljili njeni istočni i zapadni susjedi. Oživljen je sporazum Cvetković–Maček (od 26. augusta 1939). Naime, predsjednik jugoslavenske vlade Dragiša Cvetković i lider HSS-a Vladko Maček sklopili su sporazum kojim je dogovorena reorganizacija jugoslavenske države, što je podrazumijevalo podjelu Bosne i Hercegovine i to tako što 13 srezova bivaju uključeni u Banovinu Hrvatsku (zapadna Hercegovina, Mostar, zatim Bugojno, Fojnica, Travnik, Derventa, Gradačac, Brčko i dr), dok je 38 srezova bilo predviđeno za srpski dio Jugoslavije, odnosno Banovinu Srpske zemlje.³⁰ Sporazumom Cvetković–Maček 1939. godine stvorena je Banovina Hrvatska koja je prestala postojati njemačkom okupacijom 1941. Obuhvatala je teritoriju današnje Hrvatske i i dijelove Bosne i Srbije s hrvatskim većinskim stanovništvom. Za Franju Tuđmana Bosna je historijski hrvatska teritorija, a njenim pripajanjem formirala bi se velika Hrvatska. U procesu raspada Jugoslavije i neizvjesnosti u pogledu održivosti Bosne i Hercegovine, Tuđmanove pretenzije bile su

Antonettija, predsjedavajućeg Vijeća, tom VI.

25 *Isto.*

26 *Isto.*

27 *Isto.*

28 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 427.

29 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 483.

30 Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – Planiranje, priprema, izvođenje*, Sarajevo 2004, 936-937. (dalje: S. Čekić, *Agresija na RBiH*).

stvaranje Herceg-Bosne kako bi ona u konačnici bila pripojena Republici Hrvatskoj. Sporazum Cvetković–Maček predstavljao je polaznu tačku teritorijalnih pretenzija koje je vođstvo Hrvatske Republike s Franjom Tuđmanom na čelu, i vođstvo HZ/RHB planiralo ostvariti udruženim zločinačkim poduhvatom. Želja za anektiranjem pojedinih dijelova Bosne i Hercegovine od strane njenih istočnih i zapadnih susjeda rezultirala je susretom Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića održanim 26. marta 1991. u Karadorđevu kojim je dogovoreno normaliziranje njihovih međusobnih odnosa sa ciljem realizacije planova³¹ na račun podjele teritorija Bosne i Hercegovine i realizacije velikodržavnih ideja.³² Ovi pregovori nastavljeni su i produbljeni u njihovim narednim susretima, kao što je tajni sastanak u Tikvešu održan 15. aprila 1991,³³ te 8. januara 1992. u Zagrebu³⁴, 27. februara i 6. maja 1992. u Gracu.³⁵ Na sastancima je dogovoreno formiranje komisija koje bi na kartama precizirale linije teritorijalne podjele, te su uslijedili sastanci na nižim nivoima, kao što je i onaj u Gracu 5. maja 1992. između Radovana Karadžića i Mate Bobana.³⁶ Po održavanju referenduma i proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine, 8. aprila 1992. Predsjedništvo HZHB usvojilo je odluku o osnivanju HVO-a kao vrhovnog tijela odbrane hrvatskog naroda HZHB. Mate Boban je 10. aprila 1992. “izdao zapovijed u kojoj stoji da HZ HB više ne priznaje TO RBiH kao vojnu strukturu HZ HB i da je samo HVO nadležan za vrhovno zapovjedništvo nad svojim snagama”³⁷. Naredio je i da se svi krizni štabovi ili bivši štabovi TO odmah preimenuju u općinske stožere HVO-a koji su podređeni Glavnom stožeru HVO-a.³⁸

Nakon otpočinjanja oružane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu nastavljeni su i politički pregovori o njenom dijeljenju između zainteresiranih strana

31 “Naime, u periodu od 1990. pa najranije do kraja 1992. godine, Franjo Tuđman se više puta, između ostalog 25. marta 1991. u Karadorđevu, sastao s predsjednikom Srbije, Slobodanom Miloševićem, radi preciziranja ‘planova’ – o kojima Vijeće nema detaljnija saznanja – za podjelu Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije: većina bosanskih Hrvata ušla bi u sastav Hrvatske, a većina bosanskih Srba ušla bi u sastav Srbije, čime bi bosanskim Muslimanima preostala samo mala autonomna zona oko Sarajeva.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom IV, paragraf 11.

32 “Tada je, po kazivanju Stipe Mesića, dogovoreno da će Hrvatska dobiti ‘teritorije Banovine i zapadnu Bosnu, Kladušu i Bihać’. Milošević je, kako tvrdi Mesić, tada rekao: ‘Franjo, uzmi još i Cazin, Kladušu i Bihać, to je takozvana turska Hrvatska, a to Srbiji ne treba.’” S. Čekić, *Agresija na RBiH*, 943.

33 *Isto*, 943.

34 “Predmet sastanka održanog u Zagrebu 8. januara 1992. između Franje Tuđmana i drugih zvaničnika, kome su prisustvovali Josip Manolić, Gojko Šušak, kao i članovi Predsjedništva Bosne i Hercegovine Nikola Koljević i Franjo Boras, bio je razgovor o podjeli Bosne i Hercegovine između Srba i Hrvata.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, *Izdvojeno i djelimično suprotno mišljenje sudije Jean-Claudea Antonettija, predsjedavajućeg Vijeća*, tom VI.

35 S. Čekić, *Agresija na RBiH*, 958-959.

36 S. Čekić, *Agresija na RBiH*, 944. “Pored toga, Vijeće napominje da su se 6. maja 1992. predstavnici bosanskih Srba, među kojima su bili Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i Branko Simić, te predstavnici bosanskih Hrvata, među kojima je bio Mate Boban, sastali u Grazu, u Austriji, u vezi s podjelom Bosne i Hercegovine u skladu s granicama Banovine Hrvatske, definisanim sporazumom Cvetković–Maček iz 1939. godine.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom IV, paragraf 13.

37 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom I, paragraf 436.

38 *Isto*.

i to Republike Srbije s istočne i Republike Hrvatske sa zapadne strane.³⁹ Tako su se Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i Branko Simić, s jedne, i Mate Boban i Franjo Boras s druge strane, 6. maja 1992. sastali u Grazu u Austriji kako bi vodili bilateralne pregovore o sudbini Bosne i Hercegovine i načelno se dogovorili o sporazumu koji predviđa podjelu državne teritorije prema granicama Banovine Hrvatske iz 1939.⁴⁰ Potom su se Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak i Milivoj Petković, kao članovi „delegacije Hrvatske i Herceg Bosne” sastali 5. i 26. oktobra 1992. s generalom VRS-a Ratkom Mladićem kako bi nastavili dogovore o podjeli Bosne i Hercegovine. “Slobodan Praljak je tokom tih razgovora rekao: ‘Cilj je Banovina [ili ništa]’, i ‘Interes nam je da Muslimani dobiju svoj kanton da bi imali gdje odseliti’.”⁴¹ Dakle, eklatantno je pokazano postojanje plana da se Hrvatska zajednica/Republika Herceg-Bosna priključi Republici Hrvatskoj.⁴²

Udruženi zločinački poduhvat kao oblik odgovornosti

Udruženi zločinački poduhvat kao oblik odgovornosti podrazumijeva učešće grupe ljudi svjesno udružene kako bi počinili neki zločin. Pored dokazivanja posljedica izvršenog zločina potrebno je dokazati postojanje namjere izvršenja. Učešće pojedinih članova grupe može biti nemeđunarodnog karaktera, ali se može protezati i na međunarodne učesnike, te time upućivati i na izvršenu agresiju.

Kao vid odgovornosti udruženi zločinački poduhvat nastao je kroz pravnu praksu ICTY i podrazumijeva individualnu odgovornost za učešće grupe u počinjenju zločina.⁴³ Krivično odgovornim smatra se osoba koja doprinese izvršenju zločina

39 U predmetu *Prlić i dr.* Vijeće je istaklo svoje stanovište da “oružani sukob koji je izbio na teritoriji jedne države i koji je *prima facie* unutrašnjeg karaktera, ipak može biti smatran međunarodnim ako druga država sopstvenim trupama interveniše u tom sukobu ili ukoliko neki od učesnika u unutrašnjem oružanom sukobu djeluju u ime te druge države. Ta intervencija mora biti činjenično dokazana kako bi se izveo zaključak o postojanju međunarodnog oružanog sukoba. Vijeće podsjeća da prilikom utvrđivanja da li je sukob međunarodnog karaktera, on treba da se sagleda u cjelini, te da nije neophodno dokazati prisustvo snaga strane vojske na svakom mjestu na kojem su počinjena krivična djela za koja se tereti u Optužnici”. ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 518.

40 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom I, paragraf 439.

41 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom IV, paragraf 18.

42 “Takode u okviru tog plana širenja hrvatskih granica, Franjo Tuđman je podržao osnivanje HZ HB 18. novembra 1991. godine. HZ HB je definisana kao hrvatski entitet kojim se štite prava Hrvata, brane „hrvatske etničke i povijesne” teritorije u Bosne i Hercegovine, u smislu teritorijalnih okvira bivše Banovine Hrvatske. U njen sastav je ušlo 30 opština, a glavni grad bio je Mostar. Pored toga, Vijeće napominje da su se – kao što pokazuju brojni dokazi – Franjo Tuđman, Slobodan Praljak i osnivači HZ HB, među kojima i Mate Boban, stalno pozivali na Banovinu Hrvatsku iz 1939. godine kao na istorijsku referencu za rad na teritorijalnom ujedinjenju hrvatskog naroda.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom IV, paragraf 14.

43 “... odgovornost za ‘udruženi zločinački poduhvat’ predstavlja oblik krivične odgovornosti za koji je Žalbeno vijeće ustanovilo da je implicite sadržan u članu 7(1) Statuta. Ona podrazumijeva individualnu odgovornost za učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu da se počini zločin.” ICTY, IT-98-33-T, *Tužilac protiv Radislava Krstića*, pred Pretresnim vijećem, Presuda, 2. august 2001, paragraf 601.

u kontekstu ostvarenja zajedničkog zločinačkog plana.⁴⁴ Zajednički cilj nije uvijek dovoljan da bi se utvrdilo postojanje grupe, jer različite i međusobno nezavisne grupe mogu dijeliti identične ciljeve. Ovakva grupa pretpostavlja interakciju ili saradnju, odnosno zajedničko djelovanje u ostvarenju zajedničkog cilja.⁴⁵ Dijeljenje namjere i ciljeva podrazumijeva saizvršilaštvo, pri čemu namjera i cilj ne moraju unaprijed postojati i mogu se pojaviti po *ad hoc* principu i biti improvizirani na licu mjesta.⁴⁶ Uvjet *mens rea* (element svijesti) pretpostavlja postojanje konkretne namjere/umišljaja za izvršenje zločina ili postojanje lične spoznaje/saznanja o izvršenju konkretnog zločina ili namjere u učestvovanju ili unapređenju izvršenja konkretnog zločina ili zajedničkog cilja u sklopu udružene grupe.⁴⁷ Dakle, na osnovu predočenih dokaza mora se “van razumne sumnje” utvrditi da je postojala namjera za učešće pojedinca u UZP-u. Za prvi vid UZP-a element namjere oslanja se na izvršenje konkretnog krivičnog djela,

44 „... učestvovanje i doprinos drugih članova grupe često je ključno u omogućavanju izvršenja tog krivičnog djela. ... smatrati krivično odgovornom kao izvršioca samo osobu koja fizički izvodi krivično djelo značilo bi zanemariti saizvršilačku ulogu svih onih koji su na neki način omogućili počinioocu da fizički izvrši to krivično djelo. Istovremeno, ovisno o okolnostima, smatrati ove druge odgovornim samo kao pomagače i podržavatelje moglo bi potcijeniti stepen njihove krivične odgovornosti.” ICTY, IT-94-1-A, *Tužilac protiv Duška Tadića zvanog „Dule”*, pred Žalbenim vijećem, 15. juli 1999, paragraf 192.

45 “Vijeće ocjenjuje da dokazi pokazuju da je postojao samo jedan jedinstveni i zajednički zločinački cilj: cilj dominacije Hrvata u HR HB putem etničkog čišćenja muslimanskog stanovništva. Kako bi se taj cilj proveo u djelo, članovi grupe, među njima i optuženi, služili su se političkim i vojnim aparatom HZ(R) HB.” ICTY, IT-04-74-A, *Predmet Prlić i dr*, tom IV, paragraf 41.

46 „(I) Pomagač i podržavalac je uvijek saučesnik u krivičnom djelu koje je počinila druga osoba, glavni počinitelj. (II) U slučaju pomaganja i podržavanja nije potreban dokaz o zajedničkom dogovorenom planu, a pogotovo ne prethodno postojanje takvog plana. Nije potreban nikakav plan niti dogovor; dapače, glavni počinitelj ne mora ni da zna za doprinos saučesnika. (III) Pomagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabriranje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela (ubistva, istrebljenja, silovanja, mučenja, bezobzira razaranja civilne imovine, itd), i ta podrška ima značajnog učinka na počinjenje krivičnog djela. Nasuprot tome, u slučaju djelovanja prilikom sprovođenja zajedničke nakane ili plana, dovoljno je da učesnik izvrši djela koja su na neki način usmjerena sprovođenju zajedničkog plana ili nakane. (IV) U slučaju pomaganja i podržavanja, traženi element svijesti je znanje da djela koja čini pomagač i podržavalac pomažu počinjenju konkretnog krivičnog djela od strane glavnog počinitelja. Nasuprot tome, u slučaju zajedničke nakane ili plana traži se više (to jest, ili umišljaj da se počinji krivično djelo ili umišljaj da se sprovede zajednički zločinački plan plus predviđanje da će se vjerovatno počiniti krivična djela van zajedničke zločinačke nakane).” ICTY, IT-94-1-A, *Tužilac protiv Duška Tadića zvanog „Dule”*, pred Žalbenim vijećem, 15. juli 1999, paragraf 229.

47 „...element *mens rea* razlikuje se zavisno od kategorije zajedničkog plana o kome se radi. Što se tiče prve kategorije, traži se umišljaj da se izvrši određeno krivično djelo (a taj umišljaj dijele svi saizvršiooci). Što se tiče druge kategorije (koja je, kao što smo gore primijetili, zapravo varijanta prve), traži se lična svijest o sistemu zlostavljanja (dokazana bilo eksplicitnim svjedočenjem bilo izvlačenjem razumnog zaključka na osnovu položaja vlasti optuženog), kao i namjera da se sprovede taj zajednički dogovoren sistem zlostavljanja. Što se tiče treće kategorije, traži se namjera da se učestvuje i sprovodi zločinačka aktivnost ili zločinačka nakana grupe i da se doprinese zajedničkom zločinačkom poduhvatu ili u svakom slučaju izvršenju krivičnog djela od strane grupe. Nadalje, do odgovornosti za krivično djelo različito od onog koje je dogovoreno zajedničkim planom dolazi samo ako je, u uslovima tog slučaja, bilo predvidivo da će jedan ili drugi pripadnici grupe počiniti takvo krivično djelo i (ili) optuženi je hotimično pristao na taj rizik.” ICTY, IT-94-1-A, *Tužilac protiv Duška Tadića zvanog „Dule”*, pred Žalbenim vijećem, 15. juli 1999, paragraf 228.

pri čemu je ta namjera zajednička svim učesnicima.⁴⁸ Drugi vid UZP-a element svijesti podrazumijeva da je postojalo znanje i konkretan doprinos zajedničkom zločinačkom cilju koji je činilo zlostavljanje, odnosno, postojanje diskriminatorne namjere koja je zajednička svim učesnicima UZP-a.⁴⁹ Treći vid UZP-a kao dokazivanje postojanja elementa svijesti podrazumijeva postojanje namjere učestvovanja i doprinosa u realizaciji zajedničkog zločinačkog cilja.⁵⁰ Materijalni element (*actus reus*) UZP obuhvata učešće više osoba (ne moraju biti dio vojne, političke ili administrativne strukture)⁵¹ u počinjenju zločina, postojanje zajedničkog plana⁵² i prihvatanje, odnosno, pristajanje uz zajednički plan koji uključuje počinjenje jednog od krivičnih djela predviđenih Statutom⁵³.

48 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 214.

49 “Ta namjera može se pokazati bilo direktnim dokazima ili izvođenjem zaključka iz karaktera ovlaštenja optuženog unutar logora ili organizacione hijerarhije.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 215.

50 “Odgovornost za krivično djelo koje nije obuhvaćeno zajedničkim ciljem ne postoji osim ako je, u konkretnim okolnostima: 1) bilo predvidivo da bi neki član grupe mogao počinuti takvo krivično djelo; 2) optuženi svjesno prihvatio rizik da takvo krivično djelo može biti počinjeno jer je znao da je takvo krivično djelo vjerovatna posljedica ostvarenja zajedničkog cilja i 3) prihvatio ostvarenje krivičnog djela tako što je bez obzira na to odlučio da učestvuje u UZP-u.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 216.

51 “Pluralitet osoba koje nisu nužno organizovane u vojnu, političku ili administrativnu strukturu. Žalbeno vijeće je u više navrata imalo priliku objasniti da pretresno vijeće mora identifikovati pluralitet osoba koje djeluju u okviru UZP-a, ali da nije nužno da se navedu njihova imena. Dakle, može biti dovoljno da se navedu kategorije ili grupe osoba. Žalbeno vijeće je takođe objasnilo da se, kako bi se neki učesnik UZP-a smatrao odgovornim za zločin koji je počinila osoba izvan UZP-a, mora dokazati da se to djelo može pripisati nekom od članova UZP-a i da je ovaj – posluživši se glavnim izvršiociem – djelovao u skladu sa zajedničkim planom. Postojanje takve veze mora se ocijeniti od slučaja do slučaja. Žalbeno vijeće je takođe objasnilo da se, u određenim okolnostima, član UZP-a može smatrati odgovornim za zločine koji nisu dio zajedničkog plana i koje je počinila osoba izvan UZP-a. Taj konkretni slučaj biće analiziran u okviru ispitivanja mens rea koja se zahtijeva za treći vid UZP-a.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 212.

52 “Što se tiče vremenskog okvira postojanja zajedničkog plana, Petkovićeva odbrana tvrdi da Vijeće mora tačno odrediti vrijeme za koje se van razumne sumnje može tvrditi da je tada zaista postojao UZP. Međutim, Vijeće podsjeća na jurisprudenciju Žalbenog vijeća po kojoj nije nužno da taj plan prethodno bude dogovoren ili formulisan. On je mogao nastati bez priprema, a zaključak o njegovom postojanju može se izvesti na osnovu činjenice da je više osoba djelovalo zajedno s ciljem izvršenja UZP-a. Žalbeno vijeće je stoga objasnilo da se, kad je riječ o drugom vidu UZP-a, ne radi toliko o dokazivanju postojanja manje-više formalnog dogovora među svim učesnicima koliko o njihovom pristajanju uz sistem. Žalbeno vijeće je takođe imalo priliku da konstatuje da kriminalna sredstva ostvarenja zajedničkog cilja UZP-a mogu s vremenom da evoluiraju i prihvatilo je mogućnost da se UZP može proširiti i na druge zločine koji u početku nisu bili predviđeni. U tim okolnostima, dokazivanje pristanka na takvo proširenje podliježe istim uslovima koji vrijede i za početni pristanak. Nadalje, potrebno je da vijeće utvrdi da su članovi UZP-a bili obaviješteni o proširenju kriminalnih sredstava, da nisu ništa preduzeli da to spriječe i da su ustrajali u realizaciji tog proširenja zajedničkog plana, te da tačno utvrdi kada su dodatni zločini postali dio zajedničkog plana.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom I, paragraf 212.

53 “Optuženi mora dobrovoljno učestvovati u jednom aspektu zajedničkog plana. To učestvovanje ne podrazumijeva nužno da je optuženi lično počinio neko od krivičnih djela iz Statuta nego može biti i u obliku pomaganja ili doprinosa izvršenju zajedničkog cilja. U Drugostepenoj presudi u predmetu Tadić, Žalbeno vijeće je istaklo da je materijalni element koji se zahtijeva za drugi vid UZP-a aktivno učešće u provođenju sistema represije, o čemu se zaključak može izvesti iz položaja vlasti i konkretnih funkcija koje

U postupku procesuiranja šestorki sudsko Vijeće razlikuje tri kategorije UZP-a. *Osnovni* vid odnosi se na dio predmeta kojim su obuhvaćeni svi saoptuženi, djelujući sa zajedničkim ciljem i s istom zločinačkom namjerom, naprimjer, “plan da se ubije koji formulišu učesnici UZP-a i u kojem svaki od učesnika, makar izvršavao različitu ulogu u okviru plana, ima namjeru da ubije”⁵⁴.

Sistemska vid predstavlja drugu kategoriju i odnosi se na “organizovane sisteme zlostavljanja” kao što su koncentracioni logori u kojima su zatočenici zlostavljani i ubijani u procesu ostvarenja zajedničkog cilja.⁵⁵ *Proširena* kategorija predstavlja treći oblik UZP-a koja se odnosi na izvršene zločine koji “ne proizlaze iz zajedničkog cilja UZP-a, ali su ipak prirodna i predvidiva posljedica njegovog ostvarenja”⁵⁶. Dakle, organizirana grupa ima zajedničku namjeru da pripadnike određene grupe, najčešće nacionalne, prisilno protjera s određenog područja, usljed čega je ubijena jedna ili više osoba.⁵⁷

Odgovornost učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu

Zbog prirode udruženog zločinačkog poduhvata kao vida odgovornosti i povezanosti osoba iz Republike Hrvatske neophodno je dokazati učešće jedinica Hrvatske vojske u zločinima počinjenim na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. To je u direktnoj vezi s karakterom oružanog sukoba vođenog na teritoriju Republike Bosne i Hercegovine i agresijom izvršenom od strane Republike Hrvatske.⁵⁸ U predmetu *Prlić i dr.* Vijeće je iz izvedenih dokaza utvrdilo da su u sastavu jedinica

je imao svaki od optuženih. Nadalje, nije potrebno da učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu bude fizički prisutan na mjestu i u vrijeme počinjenja krivičnog djela. Žalbeno vijeće je takođe preciziralo da učestvovanje optuženog ne mora biti uslov *sine qua non*, bez kojeg zločini ne bi mogli biti počinjeni, ali da je moralo biti značajno.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom I, paragraf 212.

54 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom I, paragraf 203.

55 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom I, paragraf 204.

56 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom I, paragraf 205.

57 “Žalbeno vijeće je stoga preciziralo da se, iako ubistvo nije bilo eksplicitno predviđeno u okviru zajedničkog cilja, moglo predvidjeti da bi protjerivanje civila pod prijetnjom oružjem moglo dovesti do smrti jednog ili više civila.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom I, paragraf 205.

58 “Dokazi pokazuju da je, pod pritiskom međunarodne zajednice, Hrvatska ili pokušala da prikrije prisustvo HV-a u Bosni i Hercegovini ili pokušala da ga opravda riječima da su na toj teritoriji pripadnici HV-a bili dobrovoljci. Međutim, čini se da dokazi pobijaju tezu po kojoj su vojnici HV-a bili razmješteni kao dobrovoljci na teritoriji HZ HB. Na osnovu izvještaja Ivana Kapulara, zapovjednika zbornog područja Osijek od 23. jula 1993, roditelji vojnika HV-a su demonstrirali protiv slanja svoje djece na ‘južno bojište’ i na osnovu naređenja Ivana Kapulara, zapovjednika 5. gardijske brigade HV-a, 26 pripadnika 4. motorizirane brigade HV-a disciplinski je kažnjeno jer su odbili da idu na ‘južno bojište’ 22. oktobra i 11. novembra 1993. ‘Južno bojište’ se, naime, prema dokazima uvrštenim u spis, prostiralo na jednom dijelu HZ(R) HB. Osim toga, dokazi koji se dalje u tekstu razmatraju potvrđuju činjenicu da je Hrvatska isplaćivala plate pripadnicima HV-a koji su bili razmješteni u Bosni i Hercegovini. Iz tog razloga je, u svrhu utvrđivanja činjenice da li je sukob bio međunarodnog karaktera, nebitno da li je među borcima HV-a bilo pripadnika koji su dobrovoljno bili razmješteni u Bosni i Hercegovini.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 529.

koje su napale Prozor 23. oktobra 1992. bili i pripadnici HV-a⁵⁹ iako su na uniformama nosili oznake HVO-a.⁶⁰ Dokumenti međunarodnih organizacija prisutnih na tom terenu potvrdili su, također, da su snage HV-a bile prisutne na području Prozora od novembra 1992. do januara 1994.⁶¹ Iz izvedenih dokaza Vijeće je utvrdilo da je i u općini Gornji Vakuf⁶² potvrđeno prisustvo snaga HV-a, te da je u napadu na Soviće 17. aprila 1993. evidentirano prisustvo pripadnika HV-a koji su se na tom području zadržali sve do maja 1993.⁶³ Također, dokumenti organa vlasti, oružanih snaga i međunarodnih organizacija⁶⁴ koji su predloženi Vijeću potvrđuju da je HV bila prisutna u Mostaru od maja 1993. do marta 1994.⁶⁵

U osmišljavanju i ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja učestvovali su: Franjo Tuđman, Gojko Šušak, Janko Bobetko, Mate Boban, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić i Berislav Pušić, koji su postigli međusobni dogovor o ciljevima i načinima realizacije.⁶⁶ S obzirom na to da je funkcioniranje političkih, vojnih i administrativnih struktura HVO-a HZ/RHB bilo jedinstveno, ova grupa je bila veća i sveobuhvatnija, te je morala uključivati i druge članove, tačnije, zapovjednike u oružanim snagama HVO-a, političke i administrativne dužnosnike HVO-a/Vlade i općinskih HVO-a.⁶⁷

Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske, član je i pokretač udruženog zločinačkog poduhvata kojem je krajnji cilj bio da se teritorije u Bosni i Hercegovini za koje se tvrdilo da pripadaju Hrvatskoj zajednici/Republici Herceg-Bosni ujedine u okviru „Velike Hrvatske” koja je trebala da ima granice Banovine Hrvatske, teritorijalnog entiteta koji je postojao od 1939. do 1941. godine, što se moglo ostvariti teritorijalnim pripajanjem Hrvatskoj ili bliskim povezivanjem s njom. Smatrao je da bi Bosna i Hercegovina kao suverena i samostalna država trebala prestati postojati i da bi se značajan dio njene teritorije morao pripojiti teritoriji Hrvatske. Želio je Hrvatskoj pripojiti zapadnu Hercegovinu koju je smatrao „etnički čistom” i koja graniči s Hrvatskom.⁶⁸ Franjo Tuđman je smatrao da HZ/RHB i HVO predstavljaju sredstvo teritorijalnog ostvarivanja kako bi hrvatske granice dosegnule svoj maksimalni

59 “Ovu informaciju potvrđuje više dokaza u kojima se navodi da su 23. oktobra 1992. godine, snage HVO-a i HV-a osvojile Prozor.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 532.

60 “Vijeće ... je prihvatilo dva dokumenta HVO-a u kojima stoji da su vlasti HZ(R) HB pokušale da prikriju prisustvo HV-a u Mostaru tako što su naredile njegovim pripadnicima da uklone oznake HV-a sa svojih uniformi.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 537.

61 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 533.

62 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 534.

63 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 535.

64 “Uprkos poricanju političkih zvaničnika Hrvatske i HZ(R) HB da su snage HV-a bile prisutne u Mostaru, Vijeće konstatuje da je osoblje PMEZ-a i UNPROFOR-a generalno uočilo prisustvo i direktnu intervenciju snaga HV-a u Bosni i Hercegovini, a posebno na području Mostara tokom čitave 1993. godine.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 538.

65 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom III, paragraf 536.

66 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, *Sažetak Presude Pretresnog vijeća.*

67 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom IV, paragraf 1231.

68 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr.*, tom IV, paragraf 9.

obuhvat.⁶⁹ Smatrao je da su Stolac i cijela regija Jablanica-Konjic dio Banovine Hrvatske od koje Hrvati ne mogu odustati, te je pružao vojnu podršku „bosanskim Hrvatima kako neke teritorije u Bosni i Hercegovini ne bi pale u ruke Muslimanima, kako bi se sačuvale teritorije smatrane hrvatskim i na taj način odredile buduće granice hrvatske države ‘za [iduća] stoljeća’”⁷⁰. Brojni dokazi upućuju na snažan utjecaj koji je imao na rukovodstvo HDZBiH. Mate Boban je morao imati saglasnost Franje Tuđmana za odluke koje je donosio.⁷¹ Vijeće sigurnosti i Generalna skupština Ujedinjenih naroda tražili su od hrvatskog rukovodstva da prestanu kršenja međunarodnog prava u Bosni i Hercegovini, te je rukovodstvo Hrvatske poduzelo korake kako bi ovi zahtjevi međunarodne zajednice bili ispunjeni.⁷² Tako je Franjo Tuđman 4. januara 1994. na zahtjev Sjedinjenih Američkih Država smijenio Matu Bobana. Imao je i odlučujući utjecaj prilikom donošenja odluka o političkim strukturama HRHB i imenovanju njenih najviših zvaničnika i učestvovao u donošenju odluka o čelnim osobama pojedinih ministarstava u HZ/RHB koja je smatrao značajnim.⁷³ Na mirovnim pregovorima održanim pod pokroviteljstvom međunarodne zajednice Franjo Tuđman je učestvovao kao predstavnik bosanskih Hrvata i u njihovo ime se izjašnjavao, donosio odluke i potpisivao sporazume kao što je slučaj s Vašingtonskim sporazumom potpisanim 1. marta 1994.⁷⁴ Vlasti Hrvatske i HV-a imale su opću kontrolu nad vlastima HZ/RHB i HVO-om.⁷⁵ Gojko Šušak je aktivno učestvovao u (pr)ocjeni vojne situacije na terenu u Bosni i Hercegovini. Tako je konstatirao da „[Gornji] Vakuf mogu uzeti sa onim što imaju snaga”, ali da ne mogu ići dalje i spojiti se s Vitezom ako ne dobiju pojačanja”. Davao je preporuke Franji Tuđmanu za slanje pomoći u Bosnu i Hercegovinu i predstavljao je dio „hercegovačkog lobija” u Zagrebu.⁷⁶ Postojala je stalna veza između hrvatskih vlasti „između ostalih Franje Tuđmana, Gojka Šuška i Janka Bobetka – u vezi sa svim pitanjima koja se odnose na Bosnu i Hercegovinu, konkretno u vezi s angažmanom Hrvatske u Bosni i Hercegovini”.⁷⁷ Franjo Tuđman, Gojko Šušak i Janko Bobetko tijesno su saradivali s vlastima HZ/RHB i rukovodstvom HVO-a u ostvarivanju UZP-a.⁷⁸ Uspostavljena je stalna veza između Slobodana Praljka i hrvatskih vlasti po svim pitanjima vezanim za angažman Hrvatske u Bosni i Hercegovini.⁷⁹ Rukovodstvo HZ/RHB, uključujući Matu Bobana, i rukovodioci Republike Hrvatske, uključujući Franju Tuđmana, na sastanku održanom u

69 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom IV, paragraf 6.

70 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom IV, paragraf 22.

71 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom IV, paragraf 20.

72 “Na primjer, 10. novembra 1993, Franjo Tuđman je rekao Mati Bobanu i Jadranku Prliću da su se događaji iz Stupnog Dola vrlo negativno odrazili na ugled Hrvatske u međunarodnoj zajednici i zatražio od Mate Bobana da smijeni Ivicu Rajića, zapovjednika HVO-a u Varešu, i da ga premjesti u Gornji Vakuf.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 564.

73 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 565.

74 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 566.

75 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 567.

76 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom IV, paragraf 528.

77 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom IV, paragraf 1223.

78 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom IV, paragraf 1222.

79 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom IV, paragraf 1223.

decembru 1991. ocijenili su da je u ostvarivanju zajedničkog cilja za uspostavljanje hrvatskog entiteta neophodno promijeniti nacionalni sastav stanovništva na teritorijama koje su preferirali da pripadaju ovom entitetu.

Vijeće Tribunala u Hagu utvrdilo je da su Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Milivoj Petković i Slobodan Praljak, najkasnije od kraja oktobra 1992, znali da ostvarivanje planiranog cilja podrazumijeva iseljenje bošnjačkog stanovništva van teritorije HZ/RHB, te da se eliminiranjem svakog otpora Bošnjaka na tim teritorijama izvrši „etničko čišćenje” kako bi one postale većinski ili gotovo isključivo hrvatske:

1. Jadranko Prlić bio je Predsjednik Hrvatskog vijeća obrane (HVO) od 14. augusta 1992. do kraja aprila 1994. i predsjednik Vlade “Hrvatske Republike Herceg-Bosne” (HRHB), te je s tih pozicija imao ovlasti *de jure* i *de facto* u koordinaciji i rukovođenju radom HVO-a i Vlade HRHB, ali je učestvovao i u koordinaciji s Vladom Republike Hrvatske. Znao je za brojne zločine koje su počinili pripadnici oružanih snaga Hrvatske zajednice (kasnije Republike) Herceg-Bosna. Imao je saznanja o zatočeničkim centrima HVO-a i teškim uvjetima u kojima su Bošnjaci koje je uhapsio HVO držani u zatočeništvu u Dretelju, Gabeli i na Heliodromu, te je opravdavao njihovo zatočavanje i poricao stvarnost njihova položaja, podržavajući loše postupanje sa zatočenicima u više HVO-ovih zatočeničkih centara.⁸⁰ Bio je upoznat s korištenjem zatočenika iz logora Heliodrom i Vojno na linijama fronta, njihovim zlostavljanjem i korištenjem u “živom štitu”. On je izradio ultimatum iz januara i aprila 1993, upućene Armiji Republike Bosne i Hercegovine, kojima se zahtijevalo da se na teritoriji Herceg-Bosne ARBiH potčini HVO-u, što je rezultiralo izvođenjem vojnih operacija na područjima općina Gornji Vakuf, Mostar, Prozor i Jablanica. Jadranko Prlić značajno je doprinio procesima tako što je planirao, omogućavao i ohrabrivao zločine koje su počinili pripadnici HVO-a. Podržavao je opsadu Mostara i sprečavanje dostave humanitarne pomoći stanovništvu koje je živjelo u strašnim uvjetima, pod stalnom vatrom i granatiranjem izvođenim od strane HVO-a. Učestvovao je u iseljavanju Bošnjaka i njihovih porodica u treće zemlje i iseljavanju Hrvata iz srednje Bosne sa ciljem da se oni nasele na teritorije koje je Herceg-Bosna smatrala svojim, čime se dokazuje posjedovanje namjere ostvarenja zajedničkog zločinačkog cilja i učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu. Realizacija ovog cilja pretpostavljala je izvršenje krivičnih djela ubistava i seksualnog zlostavljanja, ubistava u sklopu zatočenja u Sovićima, kao i rušenje dviju džamija u Sovićima i Doljanima, te djela krađe činjena tokom akcija protjerivanja stanovništva u Gornjem Vakufu, Jablanici i zapadnom Mostaru.⁸¹
2. Bruno Stojić bio je načelnik Odjela obrane HVO od 3. jula 1993. do 15. novembra 1993. S te pozicije imao je ovlasti *de jure* i *de facto* nad oružanim snagama i vojnom policijom Zajednice (kasnije Republike) Herceg-Bosne, imao je komandu i vršio efektivnu kontrolu nad oružanim snagama HVO-a,

80 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr, Podaci o predmetu*.

81 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr, Sažetak Presude Pretresnog vijeća*.

kao i nad vojnom policijom. Učestvovao je u donošenju odluka o vojnim operacijama i izdavao naređenja putem komandnog lanca. U skladu s funkcijom koju je obnašao bio je informiran o zločinima koje je HVO počinio tokom vojnih operacija u Gornjem Vakufu u januaru 1993. i Jablanici u aprilu 1993, o protjerivanju bošnjačkog stanovništva u julu 1993. u Čapljini, o granatiranju i napadima na članove međunarodnih organizacija, o lošim životnim uvjetima nametnutim bošnjačkom stanovništvu istočnog Mostara, kao i o protjerivanju bošnjačkog stanovništva zapadnog Mostara u ljeto 1993. Učestvovao je u planiranju i realizaciji vojnih operacija u Varešu izvedenih u oktobru 1993, a time i u izvršenju brojnih zločina počinjenih u sklopu izvođenja operacija. Također, bile su mu poznate činjenice o nehumanim uvjetima u kojima su držani zatočnici u logorima Dretelj, Gabela, Ljubuški i Heliodrom, što je u suprotnosti s propisima međunarodnog humanitarnog prava. U ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja nije spriječio djela seksualnog zlostavljanja počinjena tokom operacija protjerivanja stanovništva iz zapadnog Mostara i Gornjeg Vakufa, kao i prilikom pljačke imovine. Uprkos formacijskim ovlastima nije pokušao spriječiti podvrgavanje civila zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava.⁸²

3. Slobodan Prljak imao je velike ovlasti, *de facto* i *de jure*, nad oružanim snagama i vojnom policijom HVO-a od jeseni 1992. do 24. jula 1993. Od 24. jula 1993. do 9. novembra 1993. bio je zapovjednik Glavnog stožera HVO-a. S obzirom na to da je obnašao funkcije u Ministarstvu obrane Hrvatske⁸³, s te pozicije je i rukovodio oružanim snagama HVO-a tako što je komandovao operacijama, izdavao naređenja jedinicama i primao izvještaje s terena, te u svojstvu predstavnika HVO-a učestvovao u pregovorima s Armijom Republike Bosne i Hercegovine. Učestvovao je u planiranju operacija HVO-a u Gornjem Vakufu izvedenim oko 18. januara 1993, te u općini Prozor koje su počele 24. jula 1993. U skladu s funkcijom koju je obnašao imao je spoznaje o deportacijama i zatočenju bošnjačkog stanovništva Prozora od jula do augusta 1993. i u Mostaru od jula do početka novembra 1993, uključujući i operaciju izvedenu 8. novembra 1993. koja je za cilj imala rušenje Starog mosta u Mostaru. Planirao je operacije u Varešu u oktobru 1993. i rukovodio njihovim izvođenjem, te na taj način bio sudionik izvršenja zločina počinjenih u sklopu vojnih djelovanja. Također, znao je za zločine izvršene na području općine Mostar, što podrazumijeva ubistva, ranjavanja, napade na pripadnike

82 ICTY, IT-04-74-A, Predmet Prlić i dr, Sažetak Presude Pretresnog vijeća; ICTY, IT-04-74-A, Predmet Prlić i dr, Podaci o predmetu.

83 “Pored toga, Slobodan Prljak je djelovao i kao posrednik između Hrvatske i HVO-a, a sa ciljem ostvarivanja zločinačkog cilja navedenog poduhvata. Naime, zahvaljujući svojim funkcijama u hrvatskoj vladi i u HVO-u, bila mu je poznata politika najviših hrvatskih rukovodilaca prema Herceg-Bosni, za koju se i sam pokazao spremnim da je ostvaruje. U tom okviru, Slobodan Prljak je naređenja, poruke i uputstva hrvatskih rukovodilaca prenosio rukovodiocima Herceg-Bosne i učestvovao u pribavljanju vojne podrške iz Hrvatske za oružane snage HVO-a.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet Prlić i dr, Sažetak Presude Pretresnog vijeća.

međunarodnih organizacija, rušenje objekata u istočnom Mostaru, kao što su, između ostalog, kulturni i sakralni objekti, te posebice Stari most. Omogućio je masovna ubistva civila u Stupnom Dolu u oktobru 1993, kao i uništavanje imovine, te nije poduzeo nikakve korake ili postupke kako bi spriječio ili kaznio zločine koje su činile oružane snage HVO-a. Iako upoznat s izvršenjem zločina, nije poduzeo radnje neophodne za njihovo sankcioniranje. Svojom ulogom i angažmanom u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja značajno je doprinio ostvarenju udruženog zločinačkog poduhvata.⁸⁴

4. Milivoj Petković bio je načelnik Glavnog stožera HVO-a, a od kraja jula 1993. zamjenik vrhovnog zapovjednika snaga HVO-a. Planirao je i učestvovao u realizaciji vojnih operacija u općini Gornji Vakuf izvođenih u januaru 1993, te u Jablanici aprila 1993, a zatim i u općini Prozor u periodu juli-august 1993. i općini Vareš oktobra 1993. Spriječio je pristup međunarodnim promatračima selima Sovići i Doljani i koordinirao deportaciju civilnog stanovništva Gornjeg Vakufa. Odgovoran je za izvođenje vojnih operacija, granatiranje istočnog Mostara uključujući i ono izvršeno 8. novembra 1993. koje je rezultiralo rušenjem Starog mosta, kao i za blokiranje pristupa humanitarnih konvoja u istočni Mostar. Znao je za postojanje zatočeničkih centara HVO-a, te je naredio i odobrio zatočenje civila u logore Heliodrom i Vitina-Otok, kao i njihov rad na liniji fronta. Iako je obavljao dužnost nadređenog i imao efektivnu kontrolu nad jedinicima HVO-a, nije poduzeo neophodne mjere za sankcioniranje izvršenih zločina, a ohrabrivao je počinjenje novih krivičnih djela. Iz njegovih postupaka i ponašanja evidentno je da je posjedovao namjeru ostvarenja zajedničkog zločinačkog cilja i počinjenja zločina kako bi se taj cilj sproveo, kao što su djela seksualnog zlostavljanja, protjerivanja bošnjačkog stanovništva, te rušenja vjerskih objekata. Na taj način značajno je doprinio realizaciji udruženog zločinačkog poduhvata.⁸⁵
5. Valentin Čorić bio je načelnik Uprave vojne policije HVO-a od juna 1992. do 10. novembra 1993, a u novembru 1993. imenovan je za ministra unutarnjih poslova HRHB. Imao je velike ovlasti *de iure* i *de facto* nad svim jedinicama vojne policije u HVO-u, te s te pozicije imao i nadležnost kontrole protoka osoba i robe, samim tim i humanitarne pomoći, na teritoriji tzv. Herceg-Bosne. Također, imao je značajnu ulogu u zarobljavanju i deportaciji civilnog stanovništva bošnjačke nacionalnosti u općini Gornji Vakuf u januaru 1993, općinama Stolac, Čapljina i Ljubuški tokom ljeta 1993, te u Mostaru od maja do oktobra 1993. Do 10. novembra 1993. imao je ključnu ulogu u funkcioniranju mreže zatočeničkih centara HVO-a. Odgovoran je za držanje zatočenih civila u nehumanim uvjetima gdje su premlaćivani, zlostavljani i ponižavani. Omogućio je slanje zatočenika (posebno onih zatočenih u Heliodromu) na prinudni rad izvođen na linijama fronta, pri

84 ICTY, IT-04-74-A, Predmet Prlić i dr, Sažetak Presude Pretresnog vijeća; ICTY, IT-04-74-A, Predmet Prlić i dr, Podaci o predmetu.

85 Isto.

čemu su mnogi od njih ubijeni ili ranjeni. Doprinoseci svojim učešćem u ostvarenju zločinačkog cilja kroz angažman u udruženom zločinačkom poduhvatu s pozicije koju je obnašao, bio je upoznat sa svim izvršenim zločinima, ubistvima, silovanjima, deportacijama, protjerivanjima, krađama, a posebno je prihvatio i preuzeo rizik da će uslijed zlostavljanja u zatvoru Dretelj neki od zatočenika preminuti.⁸⁶

6. Berislav Pušić bio je zadužen za kontrolu u kriminalističko-istražnom odjeljenju Uprave vojne policije (april 1993); predsjednik Službe za razmjenu zarobljenika i drugih osoba (od maja 1993); na čelu komisije kojoj je povjerena uprava nad svim logorima i zatočeničkim centrima HVO-a (6. august 1993); predstavnik HVO-a u odnosu na međunarodnu zajednicu i visoke funkcionere iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Poznate su mu bile činjenice vezano za masovna hapšenja i protjerivanja civila bošnjačke nacionalnosti u tzv. Herceg-Bosni koja su otpočela u Jablanici aprila 1993, kao i za njihovo držanje u nehumanim uvjetima u logorima Dretelj, Gabela, Ljubuški i škola u Sovićima, te za njihovo zlostavljanje na Heliodromu i u zatočeničkom objektu Vojno. Naređivao je upotrebu zatočenika s Heliodroma za radove na liniji fronta. Iako je bio upoznat s ovim činjenicama, nije poduzeo neophodne radnje kojima bi spriječio ili prekinuo zlostavljanje. Svojim (ne)djelovanjem u značajnoj mjeri je doprinio udruženom zločinačkom poduhvatu⁸⁷ u ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja.⁸⁸

Optuženi su proglašeni odgovornima od strane Pretresnog vijeća ICTY na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta). Pretresno vijeće je 29. maja 2013, izreklo presudu: Prlić Jadranko (25 godina zatvora), Stojić Bruno (20 godina zatvora), Petković Milivoj (20 godina zatvora) i Ćorić Valentin (16 godina zatvora) kojom su proglašeni krivim, na osnovu individualne krivične odgovornosti za *zločin protiv čovječnosti*: progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi; ubistvo; silovanje; deportaciju; zatočavanje; nehumana djela, *kršenja zakona i običaja ratovanja*: okrutno postupanje; protivpravni rad; uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju; pljačkanje javne i privatne imovine; protivpravni napad na civile; protivpravno terorisanje civila, *teške povrede Ženevskih konvencija*: hotimično lišavanje života; nečovječno postupanje; nečovječno postupanje (seksualno zlostavljanje); protivpravnu deportaciju, premještanje i zatoženje civila; uništavanje imovine širokih razmjera i oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je na protivpravan i bezobziran način. Praljak Slobodan (20 godina zatvora) proglašen je krivim, na osnovu individualne krivične odgovornosti za *zločine protiv čovječnosti*: progoni

86 *Isto.*

87 Žalbeno vijeće je utvrdilo da se Pušić pridružio realizaciji udruženog zločinačkog poduhvata u aprilu 1993. ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr, Podaci o predmetu.*

88 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr, Sažetak Presude Pretresnog vijeća*; ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr, Podaci o predmetu.*

na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi; ubistvo; deportaciju; zatočavanje; nehumana djela, *kršenja zakona i običaja ratovanja*: okrutno postupanje; protivpravni rad; uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju; pljačkanje javne i privatne imovine; protivpravni napad na civile; protivpravno terorisanje civila, *teške povrede Ženevskih konvencija*: hotimično lišavanje života; protivpravnu deportaciju, premještanje i zatočenje civila; nečovječno postupanje; uništavanje imovine širokih razmjera i oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je na protivpravan i bezobziran način. Pušić Berislav (10 godina zatvora) proglašen je krivim na osnovu individualne krivične odgovornosti za zločine protiv čovječnosti: progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi; ubistvo; deportaciju; zatočavanje; nehumana djela, *kršenje zakona i običaja ratovanja*: okrutno postupanje; protivpravni rad; uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju; pljačkanje javne i privatne imovine; protivpravni napad na civile; protivpravno terorisanje civila, *teške povrede Ženevskih konvencija*: hotimično lišavanje života; protivpravnu deportaciju, premještanje i zatočenje civila; nečovječno postupanje; uništavanje imovine širokih razmjera i oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je na protivpravan i bezobziran način.

Zaključak

Presudama izrečenim u predmetu *Prlić i dr*, utemeljenim na dokumentiranim faktima, izneseni su brojni dokazi zločina koje su počinili pripadnici HV i HVO-a, te je potvrđeno da je Republika Hrvatska vršila opću kontrolu nad oružanim snagama (HV i HVO) i civilnim vlastima najprije Hrvatske zajednice, a potom Hrvatske republike Herceg-Bosne čime je dokazana i njena uloga u međunarodnom sukobu⁸⁹ koji se odvijao na teritoriji Bosne i Hercegovine. Vijeće je utvrdilo da je sukob između HV/HVO-a i ARBiH tokom ovog razdoblja nedvojbeno bio međunarodni sukob. Naime, iz dokaza se vidi da su se snage HV borile zajedno sa pripadnicima HVO-a protiv ARBiH, a da je Republika Hrvatska vršila opću kontrolu nad oružanim snagama i civilnim vlastima. Kontrola se ispoljavala na više načina:

1. Hrvatska je slala oficire HV-a iz Zagreba u sastav HVO-a, što je zaključeno na osnovu Vijeću predloženih dokaza, a prevashodno na osnovu činjenice da je Hrvatska imenovala i razrješavala dužnosti generale i visoko rukovodstvo HVO-a.⁹⁰

89 “Vijeće je konstatovalo da se na osnovu dokaza može van razumne sumnje zaključiti da je HV, te samim tim i Hrvatska, direktno intervenisao u sukobu između ARBiH i HVO-a, te da je uslijed te intervencije sukob dobio međunarodni karakter.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 545.

90 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 546; “Konkretno, dokazi pokazuju da su osobe koje su bile na najvišim položajima u HVO-u, poput Milivoja Petkovića, Slobodana Praljka i Žarka Toleta – sva trojica su u različitim periodima bili zapovjednici Glavnog stožera – te Ivan Kapular, zamjenik zapovjednika Glavnog stožera, istovremeno bili i oficiri HV-a.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 547; “Isto tako, Vijeće konstatuje da su i drugi viši oficiri HVO-a istovremeno bili pripadnici

2. Zajedničko rukovođenje HV-a i HVO-a vojnim operacijama, što je potkrijepljeno dokazima da su zapovjednici HV-a izdavali naređenja jedinicama HVO-a za vojne operacije.⁹¹
3. Dostavljanje izvještaja HVO-a hrvatskim vlastima dokazano je kroz više dokumentiranih izvještaja upućenim hrvatskim vlastima i/ili HV.⁹²
4. Postojanje logističke podrške iz Hrvatske, ali i finansijske podrške, pomoć u vojnoj, policijskoj i stručnoj obuci, te snabdijevanje oružjem i opremom, isplata plaća pripadnicima HVO i sl.⁹³
5. Politički aspekti opće kontrole Hrvatske nad HVO-om HZ(R)HB.⁹⁴

Vijeće je utvrdilo da su Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Milivoj Petković i Slobodan Praljak za cilj imali uspostavljanje hrvatskog entiteta u granicama Banovine Hrvatske iz 1939. kako bi se omogućilo ujedinjenje hrvatskog naroda. Za realizaciju ovog cilja bilo je neophodno da se promijeni nacionalni sastav stanovništva na teritorijama za koje se tvrdilo da pripadaju HRHB što je izvedeno “etničkim čišćenjem” bošnjačkog stanovništva sa tih područja. Vijeće je na osnovu izvedenih dokaza zaključilo da je za potrebe ostvarivanja političkog cilja najkasnije sredinom januara 1993. uspostavljen udruženi zločinački poduhvat.

Udruženi zločinački poduhvat kao doktrina utemeljena u teoriji i praksi Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju počiva na teoriji suizvršenja u okviru individualne krivične odgovornosti. Ova doktrina uspostavljena je kako bi se obuhvatila direktna odgovornost većeg broja pojedinaca koji su u saradnji izvršili velik broj složenih zločina, a posebno kako bi se izvršenje zločina povezano s visokim zvaničnicima - planerima i naredbodavcima. U pravosudnoj praksi jedan od najteže

HV-a. Na primjer, Željko Šiljeg, zapovjednik OZ Sjeverozapadna Hercegovina HVO-a bio je pukovnik HV-a. Vladimir Primorac, iz 145. brigade HV-a, obavljao je dužnost zamjenika zapovjednika 3. bojne Vojne policije HVO-a, a Nedjeljko Obradović, koji je 21. januara 1993. bio zapovjednik 1. brigade “Knez Domagoj” HVO-a, dodijeljen je 116. brigadi HV-a tog istog datuma. Stanko Sopta, pukovnik HV-a bio je na položaju zamjenika zapovjednika “Kažnjeničke bojne” HVO-a i zapovjednika 3. brigade HVO-a.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 548.

91 “... u periodu od novembra 1993. do početka januara 1994, ministar odbrane Hrvatske, g. Gojko Šušak, bio četiri ili pet puta na teritoriji HR HB kako bi prisustvovao nezvaničnim sastancima o situaciji u HR HB ... da su se predstavnici hrvatskih vlasti i/ili HV-a sastajali s predstavnicima HVO-a kako bi planirali vojne operacije. Vijeće stoga zaključuje da je i Gojko Šušak prisustvovao sastancima s rukovodstvom HZ(R) HB u svojstvu ministra odbrane Hrvatske.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 551-552.

92 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 553.

93 ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 554-556 i 559.

94 “10. novembra 1993. godine, Franjo Tuđman je rekao Mati Bobanu i Jadranku Prliću da su se događaji iz Stupnog Dola vrlo negativno odrazili na ugled Hrvatske u međunarodnoj zajednici i zatražio od Mate Bobana da smijeni Ivicu Rajčića, zapovjednika HVO-a u Varešu, i da ga premjesti u Gornji Vakuf. Pored toga, Peter Galbraith je izjavio da je Franjo Tuđman 4. januara 1994. smijenio Matu Bobana na zahtjev Sjedinjenih Država.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 564; “dokazi pokazuju da je Franjo Tuđman na mirovne pregovore pod pokroviteljstvom međunarodne zajednice dolazio kao predstavnik bosanskih Hrvata, te da je donosio odluke u njihovo ime. Franjo Tuđman je, pod međunarodnim pritiskom, naposljetku prihvatio američki prijedlog na osnovu kojeg je sklopljen Washingtonski sporazum 1. marta 1994.” ICTY, IT-04-74-A, Predmet *Prlić i dr*, tom III, paragraf 566.

dokazivih zločina je upravo udruženi zločinački poduhvat, jer pretpostavlja dokazivanje učešća grupe ljudi svjesno udružene kako bi počinili neki zločin. Pored dokazivanja posljedica izvršenog zločina potrebno je dokazati postojanje namjere izvršenja. U osmišljavanju i ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja koji je za ishodište imao realizaciju velikodržavnog projekta međusobni dogovor postigli su: Franjo Tuđman, Gojko Šušak, Janko Bobetko, Mate Boban, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić i Berislav Pušić. Iz svih utvrđenih činjeničnih i pravnih zaključaka do kojih se došlo u ovom procesu proizlazi da su se organi, strukture i ljudstvo HVO-a upotrijebljeni radi ostvarivanja različitih aspekata zajedničkog zločinačkog cilja ostvarenog udruženim zločinačkim poduhvatom.

Žalbeno vijeće je potvrdilo skoro sve osuđujuće presude koje je Pretresno vijeće izreklo optuženoj šestorki u odnosu na zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava izvršene od 1992. do 1994. na području osam općina i pet zatočeničkih centara na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. Vijeće je utvrdilo da je Jadranko Prlić, na osnovi svog učešća u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svojih saznanja o činjenicama, mogao razumno predvidjeti počinjenje krivičnih djela ubistva i seksualnog zlostavljanja tokom akcija protjerivanja Bošnjaka iz zapadnog Mostara, djela krađe činjena tokom akcija protjerivanja stanovništva u Gornjem Vakufu, Jablanici i zapadnom Mostaru, ubistva u sklopu zatočenja u Sovićima, kao i rušenje dviju džamija u Sovićima i Doljanima. Vijeće je utvrdilo da je Bruno Stojić, na osnovi svog učešća u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svojih saznanja o činjenicama mogao razumno predvidjeti djela seksualnog zlostavljanja počinjena tokom operacija protjerivanja Bošnjaka iz zapadnog Mostara, kao i djela krađe počinjena tokom operacija protjerivanja u Gornjem Vakufu u januaru 1993, te u općini Mostar počevši od maja 1993. godine. Vijeće je utvrdilo da je Slobodan Praljak, na osnovi svog doprinosa ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svojih saznanja o činjenicama, mogao razumno predvidjeti da će, tokom operacija protjerivanja u Gornjem Vakufu u januaru 1993. i tokom operacije HVO-a u Raštanima u augustu 1993, biti počinjena djela krađe. Vijeće je utvrdilo da je Milivoj Petković, na osnovu svog doprinosa ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svojih saznanja o činjenicama, mogao razumno predvidjeti djela seksualnog zlostavljanja činjena tokom operacija protjerivanja bošnjačkog stanovništva iz zapadnog Mostara u periodu od juna 1993. do februara 1994. i tokom vojnih operacija u Varešu krajem oktobra 1993, djela krađe počinjena tokom operacija protjerivanja u općini Gornji Vakuf u januaru 1993, u općini Jablanica u aprilu 1993, u općini Mostar od juna do februara 1994, tokom vojnih operacija u Varešu krajem oktobra 1993, kao i rušenje džamija u Sovićima i Doljanima tokom operacija u općini Jablanica u aprilu 1993. Vijeće je utvrdilo da je Valentin Ćorić, na osnovi svog doprinosa ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svog poznavanja činjenica, mogao razumno predvidjeti da će u januaru 1993. tokom operacija deložiranja u općini Gornji Vakuf biti počinjena djela krađe; da će od početka maja 1993. u operacijama deložiranja u zapadnom Mostaru biti počinjena

seksualna zlostavljanja i djela krađe; te da će u augustu 1993. uslijed zlostavljanja u zatvoru Dretelj neki od zatočenika preminuti. Vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je Berislav Pušić u značajnoj mjeri doprinio udruženom zločinačkom poduhvatu. Iz njegovog doprinosa, između ostalog, slijedi da je on imao namjeru ostvariti zajednički zločinački cilj da se protjera bošnjačko stanovništvo.

Vijeće je razmatralo odgovornost optuženih na osnovu drugih vidova učešća, za koje se tereti u optužnici. Dokazi uvršteni u spis Vijeću su omogućili da izvede zaključke o odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta (odgovornost nadređenog) samo u odnosu na Ćorića koji je imao saznanja da su pripadnici Vojne policije vršili krađe. Uprkos informacijama kojima je raspolagao Ćorić nije ništa učinio kako bi kaznio počinioca iako je imao i ovlasti i obavezu da nešto preduzme. Osim toga, Ćorić je u to isto vrijeme bio upozoren da su za vrijeme borbi u Prozoru oštećene mnoge kuće. Informacije kojima je Ćorić raspolagao bile su dovoljno zabrinjavajuće da bi opravdale dodatnu istragu u vezi s tim razaranjima, no ona nije pokrenuta. Budući da nije izvršio svoje obaveze koje proizlaze iz njegovog nadređenog položaja u hijerarhiji, Vijeće je zaključilo da je Ćorić odgovoran na osnovu člana 7(3) Statuta za djela krađe i razaranja počinjena u općini Prozor u oktobru 1992. godine.

Žalbeno vijeće je u konačnoj Presudi izreklo kazne, te osudilo Jadranko Prlića na 25 godina zatvora, Bruni Stojića na 20 godina zatvora, Slobodana Praljka na 20 godina zatvora, Milivoju Petkovića na 20 godina zatvora, Valentina Ćorića na 16 godina zatvora, i Berislava Pušića na 10 godina zatvora.

Summary

Judgements sentenced in the case of Prlić and others, based on documented facts, provided numerous evidence regarding crimes committed by members of the HVO, so it is confirmed that Republic Croatia had total control over armed forces (HV and HVO) and civil authorities, first of Croatian Community and then later Croatian Republic of Herceg-Bosnia, thus proving its role in the international conflict⁹⁵ taking place in the territory of Bosnia and Herzegovina. Namely, the evidence shows that the HV forces fought together with the members of the HVO against the ARBiH, and that the Republic of Croatia exercised general control over the armed forces and civilian authorities. The control manifested in several ways:

1. Croatia sent officers of HV from Zagreb in the composition of HVO which was concluded on the basis of the council presented evidence and previously on the fact that Croatia ranked and dismissed the duties of generals and senior leadership of the HVO.⁹⁶

95 “The Chamber has just found that the evidence enables it to establish beyond a reasonable doubt that the HV and thus Croatia intervened directly in the conflict between the ARBiH and the HVO and that this intervention gave an international character to the armed conflict.” (ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al.*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013, paragraf 545, Volume III).

96 ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al.*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013,

2. Joined management of HV and HVO upon military operations, which is supported by the evidence of HV leaders giving orders to units of HVO for military operations.⁹⁷
3. Reports of HVO being given to Croatian authorities prove throughout many documented reports pointed to Croatian authorities and/or HV.⁹⁸
4. Existence of logistical support from Croatia, as well as financial support, assistance in military, police and vocational training, as well as the supply of weapons and equipment, payment of salaries to HVO members, etc.⁹⁹
5. Political aspects of Croatia's general control over the HZ(HZ) HB.¹⁰⁰

paragraf 546, Volume III; "More specifically, the evidence indicates that the persons who held the positions of highest responsibility within the HVO, such as Milivoj Petković, Slobodan Praljak and Tarko Tole – all of whom served as Chief of the Main Staff at various times – and Ivan Kapular, Assistant Chief of the Main Staff, were at one and the same time officers in the HV." (ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013, paragraf 547, Volume III); "Along the same lines, the Chamber notes that other high-ranking HVO officers were also members of the HV. For instance, Tjeljko Šiljeg, commanding officer of the North-West OZ of the HVO was a colonel in the HV. Vladimir Primorac, who belonged to the 145th Brigade of the HV, held the office of deputy commander of the 3rd Military Police Battalion of the HVO, and Nedjeljko Obradović, commanding officer of the 1st Knez Domagoj Brigade of the HVO on 21 January 1993, was assigned to the 116th Brigade of the HV on that same date. Stanko Sopta, a colonel in the HV, held the posts of deputy commander for the Convicts Battalion of the HVO and commander of the 3rd Brigade of the HVO." (ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013., paragraf 548, Volume III).

97 "...between November 1993 and early January 1994, Croatia's Minister of Defence, Mr Gojko Šušak, visited the territory of the HR H-B four to five times to participate in unofficial meetings relating to the prevailing situation in the territory of the HR-HB ... the representatives of the Croatian and/or HV authorities met with representatives of the HVO for the purpose of planning military operations. The Chamber thus finds that Gojko Šušak also participated in meetings with the leaders of the HZ(R) H-B in his capacity as Croatia's Minister of Defence." (ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013., paragraf 551-552, Volume III).

98 ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013, paragraf 553, Volume III.

99 ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013., paragraf 554-556 i 559, Volume III.

100 "By way of example, on 10 November 1993, Franjo Tuđman said to Mate Boban and to Jadranko Prlić that the events at Stupni Do had a very negative affect on Croatia's image in the international community and asked Mate Boban to replace Ivica Rajić, HVO commanding officer in Vareš, and transfer him to Gornji Vakuf. Moreover, Peter Galbraith stated that Franjo Tuđman relieved Mate Boban of his functions on 4 January 1994, at the request of the United States." (ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013, paragraf 564, Volume III); "the evidence shows that Franjo Tuđman presented himself as the representative of the BiH Croats in the peace talks held under the auspices of the international community and that he took decisions on their behalf. Facing international pressure, Franjo Tuđman did, moreover, finally accept the American proposal leading to the Washington Agreement of 1 March 1994." (ICTY, IT-04-74-A, The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić and Berislav Pušić (Case *Prlić et al*), *Judgement*, Trial Chamber, Haag, 29. May 2013, paragraf 566, Volume III).

The Council found that Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Milivoj Petković and Slobodan Praljak aimed to establish a Croatian entity within the 1939 Banovina of Croatia in order to enable the unification of the Croatian people. In order to achieve this goal, it was necessary to change the national composition of the population in the territories that were claimed to belong to the HRHB, which was done by „ethnic cleansing” of the Bosniak population from those areas. On the basis of the evidence adduced, the Chamber concluded that a joint criminal enterprise had been established in mid-January 1993 at the latest to achieve the political goal.

Joint criminal enterprise as a doctrine grounded in the theory and practice of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia rests on the theory of co-perpetration within individual criminal responsibility. This doctrine was established to capture the direct responsibility of a large number of individuals who committed a large number of complex crimes in collaboration, and in particular to link the commission of the crime to senior officials - planners and commanders. In jurisprudence, one of the hardest-to-prove crimes is precisely a joint criminal enterprise, since it presupposes proving the participation of a group of people knowingly united in order to commit a crime. Franjo Tuđman, Gojko Šušak, Janko Bobetko, Mate Boban, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić and Berislav Pušić reached a mutual agreement in designing and realizing the common criminal goal that resulted in the realization of the great state project. From all the established factual and legal conclusions reached in this process, it follows that the organs, structures and personnel of the HVO were used to achieve various aspects of the common criminal goal achieved by the joint criminal enterprise.

The Appeals Chamber upheld almost all of the Trial Chamber’s convictions of the Accused in relation to crimes against humanity and international law committed between 1992 and 1994 in eight municipalities and five detention centers in the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina. The Chamber has determined that by virtue of his involvement in achieving the common criminal purpose and his knowledge of the facts, Jadranko Prlić could reasonably have anticipated the crimes of killing and sexual abuse committed during the operations to evict Bosniaks from West Mostar; of looting committed during the evacuation operations in Gornji Vakuf, Jablanica and West Mostar, and the killing related to the detentions in Sovići and the destruction of the two mosques in Sovići and Doljani. The Chamber has determined that by virtue of his involvement in achieving the common criminal purpose and his knowledge of the facts, Bruno Stojić could reasonably have anticipated the sexual abuse committed during the operations to evict Bosniaks from West Mostar; the looting carried out during the evacuation operations in Gornji Vakuf in January 1993 and in the municipality of Mostar from May 1993 onwards. The Chamber has determined that, because of his contribution to the implementation of the common criminal purpose and his knowledge of the facts, Slobodan Praljak could reasonably foresee that looting would be committed during the eviction operations in Gornji Vakuf in January 1993 and during the

HVO operation at Raštani in August 1993. The Chamber has determined that, because of his contribution to the implementation of the common criminal purpose and his knowledge of the facts, Milivoj Petković could reasonably have foreseen that acts of sexual abuse would be committed during the operations evicting the Bosniak population from West Mostar between June 1993 and February 1994 and during military operations in Vareš town in late October 1993; that looting would be committed during the eviction operations in Gornji Vakuf in January 1993, in Jablanica municipality in April 1993, in Mostar municipality between June 1993 and February 1994, during the military operations in Vareš town in late October 1993 and, lastly, that the mosques of Sovići and Doljani would be destroyed during operations in Jablanica municipality in April 1993. The Chamber has determined that, because he contributed to the implementation of the common criminal purpose and was aware of the facts, Valentin Čorić could reasonably foresee that looting would be committed during the eviction operations in the municipality of Gornji Vakuf in January 1993; that acts of sexual brutality and looting would be committed during the eviction operations in West Mostar commencing in May 1993; and that, finally, certain detainees would die, in August 1993, at the Dretelj prison, as a result of mistreatment. The Chamber was satisfied beyond all reasonable doubt that Berislav Pušić made a substantial contribution to the joint criminal enterprise.

Moreover, his contribution also established that he intended to achieve the common criminal purpose to expel the Bosniak population. The evidence admitted into evidence allowed the Chamber to draw conclusions on liability under Article 7 (3) of the Statute (superior responsibility) only in relation to Coric, who was aware that members of the Military Police had committed thefts. Even though he knew this, Čorić did nothing to punish the perpetrators of these crimes, despite having the capacity and the duty to do so. Moreover, Čorić was advised at that same time that numerous houses had been damaged during the fighting that was taking place in Prozor town. The information available to Čorić was sufficiently alarming to justify further investigation into this destruction, which was not done. As he did not discharge his duties as a superior, the Chamber held that Čorić was responsible, pursuant to Article 7(3) of the Statute, for the looting and destruction committed in Prozor municipality in October 1992.

In the final verdict, the Appeals Chamber sentenced Jadranka Prlić to 25 years in prison, Bruno Stojić to 20 years in prison, Slobodan Praljak to 20 years in prison, Milivoje Petković to 20 years in prison, Valentin Čorić to 16 years in prison, and Berislav Pušić to 10 years in prison.